

ANTON PAVLOVIČ ČECHOV

OSTROV SACHALIN

PRVÉ SLOVENSKE VYDANIE SLÁVNEJ
„SPRÁVY“ O ŽIVOTE TRESTANCOV
V CĀRSKOM RUSKU

EUROPA

ANTON PAVLOVIČ ČECHOV

EUROPA

Preklad a vydanie knihy z verejných zdrojov
podporil Fond na podporu umenia.

u. fond
na podporu
umenia

ИНСТИТУТ ПЕРЕВОДА

Published with the support of the Institute
for Literary Translation (Russia)

Anton Pavlovič Čechov *Ostrov Sachalin*

Preklad © Silvia Šalatová 2021

Redakčná úprava © Martin Plch 2021

Návrh prebalu a grafická úprava © Martin Vrabec 2021 **bee&honey**

Sadzba © Milan Beladič (www.beeandhoney.sk) 2021

Ako päťdesiaty deviaty zväzok edície *Premena*

vydalo © Vydavateľstvo Európa, s.r.o. 2021

Prvé slovenské vydanie

www.vydavatelstvo-europa.sk

ISBN 978-80-89666-96-6

OSTROV SACHALIN

edícia
PREMENA
zväzok 59

I

Mesto Nikolajevsk na Amure – Parník Bajkal – Mys Pronge a vstup do zálivu – Polostrov Sachalin – Laperuz, Broughton, Krusenstern a Nevel'skoj – Japonskí výskumníci – Mys Jaore – Tamarské pobrežie – De-Kastri

Dňa 5. júna 1890 doplávala moja loď do Nikolajevska, jedného z najvýchodnejších miest našej vlasti. Amur je tu veľmi široký a od mora ho delí iba 27 vierst¹. Je to síce prekrásne a majestátne miesto, ale spomienky na minulosť tohto kraja, rozprávania spoločestujúcich na lodi o krutej zime a o nemenej krutých miestnych mravoch, blízkosť nútených prác, ako aj celkový nehostinný vzhľad opusteného, vymierajúceho mesta, človeku úplne odoberajú chuť obdivovať prírodné scenérie.

Nikolajevsk založil v roku 1850, teda celkom nedávno, slávny Gennadij Nevel'skoj², čo bol azda jediný svetlý moment v dejinách tohto mesta. V päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch, keď sa tu po Amure za výdatnej pomoci vojakov, väzňov i presídlencov privážali a pokúšali pestovať nové kultúry, obývali Nikolajevsk činovníci (úradníci), ktorí dohliadali na život v kraji. No prichádzalo sem aj veľa všelijakých ruských a zahraničných dobrodruhov. Lákal ich neobyčajné množstvo rýb a zveri, no mestu zrejme neboli cudzie aj celkom obyčajné ľudské záujmy. Raz sa dokonca stalo, že sem zablúdl istý vedec, ktorý považoval za potrebné a užitočné miestnym ľuďom urobiť prednášku.

Teraz je tu však takmer polovica domov opustených, polozrúcaných, tmavé okná bez rámov na vás zízajú ako očné jamky nejakého kostlivca. Obyvatelia si tu žijú svoj prispatý a prepitý život, ako sa vraví, z ruky do úst a z toho, čo im pán Boh zošle. Na Sachaline je dosť rýb, dá sa tu kšeftovať so zlatom, parazitovať na cudzincoch, predávať ponty, jelenie parohy, z ktorých potom

1 Viersta – stará ruská dĺžková miera, zodpovedá 1066,78 m (pozn. prekl.)

2 Nevel'skoj, G. M. (1813 – 1876) – ruský moreplavec, bádateľ a prieskumník Ďalekého východu (pozn. prekl.)

Číňania vyrábajú povzbudzujúce pilulky na potenciu. Na ceste z Chabarovky do Nikolajevska som spoznal mnohých pašerákov, ktorí sa tu svojím povoláním vôbec netaja. Jeden z nich mi hrdo ukazoval zlatý piesok a pár pontov, pričom tvrdil: „Aj môj otec bol pašerák!“ Parazitovanie na cudzincoch niekedy okrem obyčajného okrádania a klamanía nadobúda aj nové, originálne formy. A tak istý nikolajevský, teraz už zosnulý kupec Ivanov chodieval každé leto na Sachalin, vyberal tam od Giliakov³ poplatky, a tých, ktorí odmietali platiť, mučil a vešal.

Hotel v meste nemajú. Poobede mi dovolili oddýchnuť si v miestnej krčme, teda v jednej spoločenskej miestnosti s nízkym stropom. Tvrdili, že tu v zime organizujú plesy. No na moju otázku, kde môžem prenocovať, iba pokrčili plecami. Nedalo sa nič robiť, musel som dve noci stráviť na lodi, a keď tá odplávala naspäť do Chabarovky, zostal som ako rak na plytčine. Kam sa len podiet'? Moja batožina stojí na móle, ja chodím po brehu a neviem, čo si počať. Neďaleko mesta, vo vzdialenosti dvoch-troch vierst od brehu, kotví parník *Bajkal*, na ktorom sa preplavím do Tatárskeho prielivu, ale vravia mi, že ten vypláva až o štyri alebo päť dní, nie skôr, hoci na jeho stožiarí už veje vlajka oznamujúca odchod. Nuž čo teda, zobrať sa a ísť na ten *Bajkal*? Je to hlúpe, asi ma tam nepustia; povedia, že je ešte zavčasu. Zadul vietor, Amur sa zachmúril a rozhneval ako more. Pochytil ma smútok. Idem teda naspäť do krčmy, dlho tam sedím, obedujem a počúvam, ako pri susednom stole rozprávajú o zlate, o jeleních parohoch, o akomsi kúzelníkovi, ktorý zavítal do Nikolajevska, o Japoncovi, ktorý trhá zuby bez kliešťov, iba tak, prstami. Načúvam dlho a pozorne a uvedomujem si, bože môj, aký vzdialený je tunajší život od Ruska! Počnúc balykom⁴, ktorý prikusujú k vodke, a končiac rozhovormi. Vo všetkom cítiť niečo zvláštne, svojské, neruské. Kým som sa plavil po Amure, mal som pocit, akoby som ani nebol v Rusku, ale niekde v Patagónii alebo v Texase, nehovoriac už o zvláštnej, neruskej prírode. Celý čas sa mi zdalo, že náš ruský spôsob života je rodeným Amurčanom absolútne cudzí, že Puškinovi a Gogoľovi tu nerozumejú, a preto ich nepotrebujú, že naše dejiny sú pre nich nudné a my, ktorí sme sem prišli z Ruska, sme iba cudzincami vo

3 Obyvatelia tungusskej národnosti na Amure a Sachaline (pozn. prekl.)

4 Sušené plátky lososa (pozn. prekl.)

vlastnej krajine. V otázkach náboženstva či politiky tu vládne absolútna ľahostajnosť. Kňazi, ktorých som stretol počas plavby po Amure, jedli v čase pôstu mäsité i mliečne pokrmy; mimochodom, o jednom takom v bielom hodvábnom kaftane mi hovorili, že kšeftuje so zlatom a konkuruje svojim duchovným dietkam. Ak chcete Amurčana prinútiť, aby od nudy zíval, tak sa s ním pustite do rozhovoru o politike, ruskej vláde alebo ruskom umení. Aj morálku tu majú akúsi svojskú, pre nás nepochopiteľnú. Rytierske správanie k ženám sa tu uctieva div nie ako kult, no súčasne sa považuje za bežné ponúknuť priateľovi za peniaze vlastnú ženu. Alebo ešte lepšie: na jednej strane tu neexistuje žiadne kastovanie a s tým spojené predsudky – k vyhnancom sa správajú ako k svojim, jedajú s nimi ako rovný s rovným –, no na druhej strane nie je hriechom zastreliť v lese čínskeho tuláka ako psa, alebo si tajne zapoľovať na veľrybie mláďatá.

Ale budem pokračovať ďalej o sebe. Keďže sa mi nepodarilo nájsť nocľah, k večeru som sa rozhodol, že pôjdem na *Bajkal*. Avšak ďalšia galiba: voda v rieke sa natoľko rozvlnila a rozbúrila, že miestni prievozníci ma za žiadne peniaze nechceli previezť. A tak opäť chodím po brehu a neviem, čo robiť. Medzitým už zašlo slnko a vlny Amuru potemneli. Na jednom i druhom brehu zúrivo štekajú giliacke psy. V duchu sa sám seba pýtam, načo som sem vlastne chodil. Moje putovanie mi odrazu pripadá absolútne nezodpovedné. A navyše ma neustále kvári myšlienka, že vyhnanstvo už je blízko a že už o niekoľko dní vystúpim na sachalinský breh bez akéhokoľvek odporúčacieho listu, takže ma môžu okamžite poslať späť. No napokon dvaja Giliaci súhlasili, že ma za rubel' prevezú na loďke zbitej z troch dosák. A tak som sa napokon predsa len dostal na *Bajkal*.

Je to parník morského typu strednej veľkosti a po všetkých tých bajkalských a amurských lodiach sa mi zdal celkom obstojný. Pláva na trase medzi Nikolajevskom, Vladivostokom a japonskými prístavmi. Preváža poštu, vojakov, väzňov, pasažierov i náklad, najmä erárny; podľa zmluvy uzatvorenej so štátom, ktorý mu platí solídne provízie, je povinný niekoľkokrát v lete zájsť na Sachalin, na Alexandrovskij post a tiež na južný Korsakovskij. Cena za prevoz je tak vysoká, ako azda nikde inde na svete. Kolonizácia si vyžaduje predovšetkým slobodu a jednoduchosť presunu, preto sú také vysoké ceny absolútne nepochopiteľné. Kajuty sú na

Bajkale tesné, no čisté a zariadené celkom po európsky, majú tam dokonca aj piano. Personál tvoria hlavne Číňania s dlhými vrkočmi, oslovujú ich po anglicky – boy. Aj kuchár je Číňan, jeho kuchyňa je ruská, hoci všetky jedlá sú horké od karí korenia a smrdia akýmsi parfumom, niečím na spôsob paliesky⁵.

Veľa som si prečítal o búrkach a ľade v Tatárskom prielive. Očakával som, že sa na *Bajkale* stretnem aj s lovcami veľrýb, ktorí hovoria zachrípnutým hlasom a pri rozhovore mliaskajú a vyplávajú žuvací tabak. V skutočnosti som sa však stretol s celkom inteligentnými ľuďmi. Kapitán lode, pán L., pochádza zo západného kraja a po severných moriach, ktoré prebrázdil krížom-krážom, sa plaví už 30 rokov. Vo svojom živote už videl veľa divov, veľa toho vie a vie aj zaujímavo rozprávať. Polovicu života strávil plavbou okolo Kamčatky a Kurilských ostrovov, preto môže viac než Otello hovoriť o „absolútne neplodných púšťach, hrozných a bezodných priepastiach, nedostupných útesoch“. Vďačím mu za mnoho informácií, ktoré mi veľmi pomohli pri písaní týchto poznámok. Má troch pomocníkov, pána B., synovca slávneho astronóma B., a dvoch Švédov, Ivana Martynyča a Ivana Beniaminyča. Sú to dobrí a prívetiví ľudia.

8. júla pred obedom *Bajkal* zdvihol kotvu. Cestovali s nami asi tri stovky vojakov pod velením dôstojníka a niekoľko trestancov. S jedným trestancom tam bolo päťročné dievčatko, jeho dcéra, ktorá sa držala jeho pút, keď stúpala po schodíkoch. Mimochodom, cestovala s nami i jedna väzenkyňa, ktorá ma zaujala tým, že ju do vyhnanstva dobrovoľne nasledoval jej muž.⁶ Okrem mňa a dôstojníka tam bolo ešte niekoľko pasažierov prvej triedy obidvoch pohlaví, mimochodom, aj jedna barónka. Nech sa čitateľ nečuduje takému množstvu inteligentných ľudí v tejto pustatine. Na Amure a v Primorskej oblasti predstavuje inteligencia pri pomerne malom počte obyvateľov dosť veľké percento. Pomer inteligencie je tu azda vyšší než v ktorejkoľvek ruskej gubernii. Pri Amure leží

5 Lieskovníček (lat. coryopsis) – hustý, široko rozprestretý opadavý ker pochádzajúci z Japonska (pozn. prekl.)

6 Na amurských lodiach i na *Bajkale* umiestňovali odsúdených spolu s pasažiermi III. triedy. Raz, keď som na úsvite vyšiel, aby som sa poprechádzal na hornej palube lode, videl som, ako vojaci, ženy, deti, dvaja Číňania i väzni v putách tvrdo spali pritísnutí k sebe; pokrývala ich rosa a bolo chladno. Strážnik stál uprostred tej hromady tiel, obidvoma rukami držal zbraň a tiež spal (pozn. autora).

mesto, kde je iba počet samotných generálov, vojakov a úradníkov 16. A možno je ich tam teraz ešte viac.

Deň bol tichý a jasný. Na palube bolo horúco, v kajutách dusno; voda mala +18 °C. Také počasie býva skôr pri Čiernom mori. Na pravom brehu horel les, zo súvislej zelenej masy šľahali purpurové plamene, kúdoly dymu sa zlievali do dlhého, čierneho a nepohyblivého pásu, ktorý visel nad lesom... Obrovský požiar, no dookola ticho a pokoj – nikoho netrápi, že tu hynie les. Toto zelené bohatstvo tu zjavne patrí iba Bohu.

Poobede asi o šiestej sme už boli pri myse Pronge. Tu sa končí Ázia a dalo by sa povedať, že na tomto mieste sa Amur vlieva do Veľkého oceánu⁷, keby priamo oproti neležal ostrov Sachalin. Priamo pred očami sa široko rozprestiera Liman, morský záliv. Vpredu trochu vidno hmlou prikrýty pás, je to ostrov vyhnanstva a nútených prác; naľavo sa v hmle topí breh, strácajúci sa vo vlastných ohyboch a miznúci smerom k nepoznanému severu. Zdá sa, že tu je koniec sveta a že ďalej už niet kam plávať. Dušu zachváti pocit, aký asi prežíval Odysseus, keď plával v neznámom mori a iba nejasne si predstavoval stretnutie s neobyčajnými bytosťami. A naozaj, sprava pri samotnom ohybe Limanu, kde sa na naplavenine učupila giliacka dedinka, sa na dvoch loďkách nesú k nám akési čudné bytosti, kričia čosi nezrozumiteľným jazykom a čímisi nám mávajú. Ťažko povedať, čo to držia v rukách, no keď priplávajú bližšie, rozoznávam sivé vtáky.

„Chcú nám predať zabité husi,“ vysvetľuje ktosi.

Odbočíme doprava. Celou cestou vidíme terčíky vyznačujúce plavebnú trasu. Kapitán neschádza z mostíka a mechanik nevychádza zo strojovne; *Bajkal* spomaľuje a posúva sa akoby po pamäti. Je potrebná veľká dávka ostražitosti, pretože tu sa dá veľmi ľahko uviaznuť na plytčine. Loď má 12 ½, miestami až 14 futov.⁸ V určitom okamihu sme dokonca počuli, ako zadrela kýlom o piesok. Takže táto plytká plavebná dráha a zvláštna panoráma, ktorú spolu vytvára tatársky a sachalinský breh, je hlavným dôvodom, prečo Sachalin v Európe dlho považovali za polostrov. V júni roku 1787 sa slávny francúzsky moreplavec, gróf Laperuz, vylodil na západnom brehu Sachalinu, niečo powyše 48°, a rozprával sa s miestnym

7 Tichý oceán (pozn. prekl.)

8 Fut – stará ruská a anglická dĺžková miera, rovná 30,48 cm (pozn. prekl.)

obyvateľstvom. Súdiac podľa popisu, ktorý zanechal, stretol na brehu nielen miestnych Ajno, ktorí tu žili, ale aj Giliakov, ktorí s nimi prišli obchodovať a ktorí dobre poznali Sachalin i tatárske pobrežie. Kresliac do piesku mu vysvetlili, že zem, na ktorej žijú, je ostrovom a že tento ostrov je od pevniny a od Iesso (Japonsko) oddelený prielivmi.⁹ Potom plávajúc ďalej na sever pozdĺž západného brehu predpokladal, že nájde východ zo severnej časti Japonského mora do Ochotského mora, čím by si podstatne skrátil svoju cestu na Kamčatku; no čím vyššie sa posúval, tým bol prieliv plytší a plytší. Hĺbka sa každou míľou zmenšovala o jednu siahu¹⁰. Plával na sever dovtedy, kým mu to dovoľovali rozmery jeho lode, a keď dosiahol hĺbku 9 siah, zastavil sa. Postupné a rovnomerné stúpanie dna i to, že v prielive bol takmer zanedbateľný prúd, ho viedlo k presvedčeniu, že sa nenachádza v prielive, ale v zálive, a že Sachalin je úžinou spojený s pevninou. V de-Kastri sa ešte raz stretol a radil s Giliakmi. Keď im na papier nakreslil ostrov oddelený od pevniny, tak jeden z nich mu vzal ceruzku, nakreslil cez prieliv čiaru a vysvetľoval, že cez túto úžinu musia Giliaci niekedy ťahať svoje člny a že na nej dokonca rastie tráva – aspoň tak to pochopil Laperuz. To ešte viac upevnilo jeho presvedčenie, že Sachalin je polostrov.¹¹ O deväť rokov po ňom bol v Tatárskom prielive Angličan V. Broughton. Jeho loď bola malá, sedela na vode maximálne 9 futov hlboko, takže sa mu podarilo prejsť o niečo vyššie ako Laperuzovi. Zastavil sa až v hĺbke dvoch siah a poslal na sever na prieskum svojho pomocníka; ten objavil medzi plytčinami aj hlbšie miesta, no tie sa postupne zmenšovali a viedli ho raz k sachalinskému pobrežiu, raz k nižinatým piesočným brehom druhej strany. Vyzeralo to, akoby obidva brehy splývali; zdalo sa, že záliv sa tu končí a žiaden priechod neexistuje. Broughton musel teda konštatovať to isté, čo Laperuz.

9 Laperuz píše, že svoj ostrov nazvali Čoko, no pravdepodobne Giliaci spájali tento názov s niečím iným, avšak on ich nepochopil. Na mape nášho Krašeninnikova (1752) sa na západnom brehu Sachalinu nachádza rieka Čucha. Nemá táto Čucha niečo spoločné s Čoko? Laperuz píše, že Giliak nakreslil ostrov a nazval ho Čoko, pričom nakreslili aj rieku. Čoko v preklade znamená „my“ (pozn. autora).

10 Sažeň – ruská dĺžková miera rovná 2,13 m (pozn. prekl.)

11 Tu je namieste jeden postreh Nevel'ského: miestni obyčajne kreslia čiaru medzi brehmi preto, aby ukázali, že sa dá od brehu k brehu preplávať na loďke, t. j. že medzi brehmi existuje prieliv (pozn. autora).

Aj náš slávny Krusenstern, ktorý skúmal brehy ostrova v roku 1805, zotrval v tom istom omyle. Plával k Sachalinu s touto utkvélou myšlienkou, keďže sa riadil Laperuzovou mapou. Oboplával východné pobrežie, obišiel severné sachalinské mysy a vplával až do prielivu, pričom udržiaval smer zo severu na juh. Zdalo sa, že je už celkom blízko k vyriešeniu záhady, no postupné zmenšovanie hĺbky až do 3 ½ siah, špecifická hustota vody a hlavne predpojatosť a utkvélá myšlienka aj jeho prinútili uznať existenciu šije, ktorú ani nevidel. No v hlave mu aj tak vrtal červ pochybnosti. „Je veľmi pravdepodobné,“ píše, „že Sachalin bol kedysi, možno ešte celkom nedávno, ostrovom.“ Naspäť sa vracal zjavne s nespokojnou dušou. Keď sa mu v Číne prvýkrát dostali do ruky Broughtonove poznámky, tak sa „veľmi potešil“¹². V roku 1849 Neveľskej chybu opravil. Autorita jeho predchodcov však bola ešte natoľko veľká, že keď svoje objavy predstavil v Petrohrade, tak mu neverili. Jeho čin považovali za drzý a trestuhodný, degradovali ho, a ktovie, ako by to skončilo, keby sa ho nezastal samotný panovník, ktorý pokladal jeho čin za chrabrý, úspešný a patriotický.¹³ Neveľskej bol energický človek horúceho temperamentu, vzdelaný, obetavý, humaný, do morku kostí zanietený pre svoju myšlienku a fanaticky jej oddaný, morálne čistý. Jeden z jeho známych píše: „Čestnejšieho človeka som nestretol.“ Na východnom pobreží a na Sachaline si za krátkych päť rokov vybudoval skvelú kariéru, no stratil dcéru, ktorá umrela od hladu. Zostarol, zostarla i jeho žena, tá prišla o zdravie; *mladučká, peknučká a prívetivá žena*, ktorá hrdinsky znášala všetky útrapy¹⁴. Ale aby som ukončil otázku šije a polostrova, pokladám

12 Fakt, že traja seriózni prieskumníci, akoby sa dohodli, zopakovali rovnakú chybu, hovorí sám za seba. Ak neobjavili vstup do Amuru, tak iba preto, že mali k dispozícii chabé prostriedky pre výskum, no ako všetci geniálni ľudia mali isté podozrenie, tušili, že pravda je iná, a museli sa s ňou vyrovnáť. Že šija a polostrov Sachalin nie sú mýty, ale kedysi skutočne existovali, je dnes už dokázané. Podrobná história sachalinského prieskumu je k dispozícii v knihe A. M. Nikoľského *Ostrov Sachalin i jeho fauna pozvonočných životných (Ostrov Sachalin a jeho fauna stavovcov)*. V tej istej knihe je aj pomerne podrobný zoznam literatúry súvisiacej so Sachalinom (pozn. autora).

13 Podrobnejšie v jeho knihe: *Podvigi russkich morskich oficerov na krajnem vostoce Rossiji (Úspechy ruských námorných dôstojníkov na ruskom Ďalekom východe)* z roku 1849 – 1855 (pozn. autora).

14 Keď žena Neveľského Jekaterina Ivanovna cestovala z Ruska za mužom, chorá precválala na koni za 23 dní cez močiare 1100 vierst; cválala naprieč divokou

za dôležité uviesť ešte niektoré podrobnosti. V roku 1710 na pokyn čínskeho vladára vypracovali pekinskí misionári mapu Tatárska; pri jej zhotovení použili misionári japonské mapy, čo je očividné, pretože v tom čase mohli o priechodnosti Laperuzovho a Tatárskeho prielivu vedieť iba Japonci. Mapu poslali do Francúzska a stala sa slávnou, pretože sa dostala do atlasu geografa d'Anville¹⁵. Táto mapa poslúžila ako dôvod pre drobné nedorozumenie, ktorému môže Sachalin vďačiť za svoj názov. Pri západnom brehu Sachalinu, presnejšie oproti ústiu rieky Amur, je na mape nápis, ktorý tam zanechali misionári: *Saghalien-angahata*, čo po mongolsky znamená *skaly čiernej rieky*. Tento názov patril pravdepodobne niektorému útesu alebo mysu pri ústí Amuru, no vo Francúzsku to pochopili ináč a spojili ho s celým ostrovom. Odtiaľ teda názov Sachalin, ktorý zachoval Krusenstern i v ruských mapách. Japonci nazvali Sachalin *Karafto* alebo *Karaftu*, čo znamená čínsky ostrov.

a hornatou tajgou, po ľadovcoch ochotskej trasy. Najschopnejší pomocník a sponec Nevel'ského N. K. Bošňak, ktorý vo svojich 20 rokoch objavil Imperátorský prístav (Imperatorskaja gavaň), a ktorého nazýva jeden z jeho spolupracovníkov fantasta a dieťa, vo svojich poznámkach píše: „Na lodi *Bajkal* sme všetci spolu plávali do Ajanu a tam sme presadli na vetchú bárku *Šelechov*. Keď sa bárka začala potápať, nikto nedokázal prehovoriť pani Nevel'skú, aby sa ako prvá prepravila na breh. ‚Veliteľ a dôstojníci odchádzajú poslední‘, hovorila, ‚a ja vystúpim z bárky až potom, keď na lodi neostane ani jedna žena, a ani jedno dieťa‘. A tak aj urobila. Medzitým už bárka ležala na boku...“ Ďalej Bošňak píše, že hoci strávil veľa času v spoločnosti pani Nevel'skej, ani on, ani jeho priatelia nikdy nepočuli, aby sa sťažovala, alebo niekomu niečo vyčítala. Naopak, vždy u nej pozorovali pokojné a hrdé vedomie toho horkého, hoci vysokého postavenia, ktoré jej predurčila prozreteľnosť.

Zimu obyčajne trávila sama, keďže muži boli služobne vzdialení, v jej izbách bývalo okolo 5 °C. Keď v roku 1852 z Kamčatky nedorazili lode s proviantom, všetci sa nachádzali vo viac než zúfalom stave. Pre dojčatá nebolo mlieko, chorí nemali čerstvú stravu a niekoľko ľudí umrelo na skorbut. Nevel'skaja odovzdala svoju jedinú kravu do spoločného užívania; všetko, čo bolo čerstvé, sa dávalo do spoločného „kotla“. S miestnymi sa rozprávala jednoducho a s takou pozornosťou, že tomu rozumeli aj neotesaní divosi. Mala vtedy iba 19 rokov (*Lejtenant Bošňak. Expedícia v Priamurskom kraje*. [Poručík Bošňak. Expedícia v Priamurskom kraji, pozn. prekl.], Morskoj sbornik, 1859, II). Jej dojemný prístup ku Giliakom spomína aj jej muž vo svojich poznámkach. „Jekaterina Ivanovna“, píše, „ich (Giliakov) usádzala do kruhu na dlážku okolo veľkej misky, hostila ich kašou alebo čajom v našej jedinej izbe, ktorú sme mali a ktorá nám slúžila ako hala, hosťovská izba i jedáleň. A tí, pochutnávajúci si na tomto pohostení, gazdinú často potľapkávali po pleci a posielali ju raz po *tamči* (*tabak*), raz po čaj.“ (pozn. autora).

15 *Nouvel Atlas de la Chine, de la Tataire, Chinoise et de Thibet*, 1737 (pozn. autora)

Práce Japoncov sa dostávali do Európy buď príliš neskoro, keď ich už nikto nepotreboval, alebo prešli nesprávnymi úpravami. Na mape misionárov vyzeral Sachalin ako ostrov, no d'Anville tejto mape nedôveroval a zakreslil medzi ostrov a pevninu spomínanú šiju. Japonci už v roku 1613 ako prví začali skúmať Sachalin, no v Európe sa tomu prikladal taký malý význam, že keď neskôr Rusi a Japonci riešili otázku, komu patrí Sachalin, tak o práve svojho prvého prieskumu hovorili a písali iba Rusi¹⁶. Už dávno dozrel čas na nový, čo najpodrobnejší prieskum tatárskeho a sachalinského pobrežia. Doterajšie mapy sú už nepostačujúce, čo vidno aj z toho, že lode, bojové i obchodné, často uviaznu na plytčine a medzi skalami, a to oveľa častejšie, než sa o tom píše v novinách. Hlavne kvôli zlým mapám musia byť velitelia veľmi obozretní, sú nedôverčiví i nervózni. Kapitán *Bajkalu* nedôveruje oficiálnej mape a pozerá do svojej vlastnej, ktorú si počas plavby sám kreslí i upravuje.

Aby sa pán L. vyhol uviaznutiu na plytčine, netrúfol si plávať v noci, preto sme po západe slnka zakotvili neďaleko mysu Jaore. Na samotnom myse stojí na kopci opustená chalúpka, v ktorej žije námorný dôstojník, pán B. Ten rozmiestňuje značky na plavebnej dráhe lodí a dohliada na ne. Vzadu za chalúpkou sa rozprestiera nepreniknuteľná driemajúca tajga. Veliteľ poslal pánovi B. čerstvé mäso; ja som to využil a vybral som sa na člne k brehu. Namiesto móla tam je iba hromada veľkých klzkých skál, po ktorých som musel preskakovať, a na kopec vedie k chalupe rad schodov z kláťkov vtisnutých do zeme. Schody sú veľmi strmé, takmer zvislé, takže sa pri výstupe treba pevne držať rukami. No aká hrôza! Kým som stúpал na kopec a blížil sa k chalupe, obklúčilo ma veľa komárov – doslova mraky, takmer sa od nich zotmelo, tvár i ruky ma pálili a nedalo sa pred nimi uchrániť. Myslím, že ak by sme tu ostali nocovať pod holým nebom a nenakládli dookola vatry, tak by sme tu mohli aj zahynúť, alebo v lepšom prípade sa zblázniť.

16 Japonský zememerač Mamia Rinzo plával v roku 1808 na člne pozdĺž západného pobrežia, pobudol na tatárskom brehu pri samom ústí rieky Amur a neraz sa plavil z ostrova na pevninu a späť. On ako prvý dokázal, že Sachalin je ostrov. Náš naturalista F. Schmidt sa veľmi pochvalne vyjadruje o jeho mape. Podľa neho je „vynikajúca, pretože je očividne založená na samostatných snímkach“ (pozn. autora).

Chalupa je rozdelená na dve polovice, naľavo bývajú námorníci a napravo dôstojník s rodinou. Domáci pán nebol doma. Zastihol som krásne odetú, inteligentnú dámu, jeho ženu, a dve dcéry, malé dievčatká doštipané od komárov. V izbách sú všetky steny natreté na zeleno, okná sú zatiahnuté tenkou látkou, páchne tu dymom. No napriek týmto opatreniam sa komáre do domu dostanú a trápia chuderky dievčence. Izba je zariadená skromne, ako v tábore, no cítiť tu niečo milé a vkusné. Na stene visia jednoduché maľby, okrem iného aj ženský portrét nahodený ceruzkou. Vysvitne, že pán B. je umelec.

„Dobre sa vám tu žije?“ pýtam sa ženy.

„Dobre, len tie komáre.“

Čerstvé mäso ju nepotešilo; podľa jej slov si ona i deti dávno zvykli na slaninu a čerstvé mäso nemajú rady.

„Ozaj, včera sme varili pstruhy,“ dodala.

K člnu ma odprevádzal zachmúrený námorník, ktorý akoby tušil, čo sa ho chcem opýtať, vzdychol si a povedal:

„Sem sa dobrovoľne nechodí.“

Na druhý deň sme sa skoro ráno, za celkom tichého a teplého počasia, pobrali ďalej. Tatársky breh je hornatý a plný štítov, teda ostrých končistých vrcholov. Je zľahka zahalený sivastou hmlou. To je dym z ďalekých lesných požiarov, ktorý tu, ako hovoria, býva niekedy taký hustý, že je pre námorníkov rovnako nebezpečný ako hmla. Ak by nejaký vták letel priamo z mora ponad hory, tak by zrejme dlho nenatrafil na žiadne obydlie. Vo vzdialenosti päťsto vierst, možno i viac, tu niet živej duše... Pobrežie sa veselo zelená na slnku a zjavne sa veľmi dobre zaobíde aj bez človeka. O šiestej sme boli na najužšom mieste prielivu medzi mysli *Pogobi* a *Lazareva* a obidva brehy sa zdali veľmi blízko. O ôsmej sme prechádzali okolo *Šapki Nevel'ského*, tak sa totiž nazýva hora s hrboľom na štíte, ktorý pripomína čiapku. Ráno bolo jasné a trblietavé a pôžitok, ktorý som pociťoval, umocňovala aj hrdosť, že vidím tie brehy.

Okolo druhej sme vplávali do zálivu de-Kastri. Je to jediné miesto, kde sa v čase búrky môžu uchýliť lode plávajúce prielivom, a nebyť toho zálivu, bola by plavba pozdĺž absolútne nehostinných sachalinských brehov nemysliteľná¹⁷. Existuje dokonca taký výraz

17 O využití tohto zálivu v súčasnosti i v budúcnosti pozri K. Kal'kovskij *Russkaja torgovľa v Tichom okeane (Ruský obchod v Tichom oceáne)*, str. 75 (pozn. autora).

„utekať do de-Kastri“. Tento záliv je krásny, príroda ho vytvorila ako na objednávku. Je to okrúhle jazierko s priemerom asi troch vierst, s vysokými brehmi chrániacimi pred vetrom a s úzkym výstupom na otvorené more. Ak máme súdiť podľa vonkajšieho vzhľadu, tak je to ideálny záliv... No beda! To sa iba zdá! Sedem mesiacov v roku býva pokrytý ľadom, je málo chránený pred východným vetrom a je taký plytký, že lode kotvia aj vo vzdialenosti dvoch vierst od brehu. Výstup na more strážia tri ostrovy, alebo presnejšie útesy, ktoré zdobia záliv nevidanou krásou; jeden z nich sa volá *Ustričnyj*. V jeho podvodnej časti sa dobre darí veľmi veľkým a tučným ustriciam.

Na brehu stojí niekoľko domčekov a kostol. Je to *Alexandrovskij post*¹⁸. Žije tu veliteľ postu, jeho správca a telegrafista. Jeden miestny úradník k nám prišiel na loď, aby sa s nami naobedoval. Bol to nudný a nudiaci sa páňko, veľa pri obede rozprával, veľa pil a rozpovedal nám jeden starý príbeh o husiach, ktoré sa najedli bobúľ zaliatych alkoholom, opili sa a ľudia si mysleli, že už nežijú, preto ich ošklbali a vyhodili von. Potom, keď sa husi vyspali, vrátili sa holé domov; úradník sa dušoval, že táto historka s husami sa stala v de-Kastri v jeho vlastnom dvore. Kňaza tu v kostole nemajú. Ak treba, príde z Mariínska. Dobré počasie tu býva veľmi zriedka, presne tak ako v Nikolajevsku. Vraví sa, že na jar tohto roku, keď tu pracovala meracia expedícia, tu za celý máj boli iba tri slnečné dni. No ako sa dá pracovať bez slnka?

V kotvišti sme zastihli vojenské lode *Bobr* a *Tungus* a dve mínonosky. Spomínam si ešte na jeden detail. Len čo sme vyhodili kotvu, nebo potemnelo, prihnala sa búrka a voda nabrala neobyčajnú, výrazne zelenú farbu. Naša loď *Bajkal* vyložila štyri tisíc pudov¹⁹ erárneho nákladu a potom sme ostali v de-Kastri na noc. Aby sme využili čas, ja i mechanik sme z paluby chytali ryby – pritrafili sa nám veľké tlstohlavé kusy, aké som nevidel ani v Čiernom, ani v Azovskom mori. Brala aj kambala.

Lode sa tu vykladajú neuveriteľne dlho, vždy to vyvoláva nervozitu a spôsobuje zlú krv. Mimochodom, toto je trpký osud všetkých našich východných prístavov. V de-Kastri sa tovar vykladá na menšie vlečné člny, ktoré môžu pristávať k brehu iba v čase

18 Strážna stanica (pozn. prekl.)

19 Pud – ruská váhová jednotka, rovná 16,3 kg (pozn. prekl.)

prílivu, a preto naložené často uviaznu na plytčine; stáva sa, že kvôli tomu loď čaká kvôli nejakej stovke vriec múky v čase medzi odlivom a prílivom. V Nikolajevsku je ešte väčší neporiadok. Tam som raz z paluby *Bajkalu* pozoroval, ako vlečná loď ťahajúca veľký čln s dvomi stovkami vojakov stratila vlečné lano. Prúd unášal ten čln po kotvišti, potom čln narazil priamo na kotviacu reťaz plachetnice, ktorá stála neďaleko nás. Od strachu sme zamreli, už sme videli, ako reťaz prereže loď aj s vojakmi, ale našťastie dobrí ľudia včas zachytili lano a vojaci vyviazli iba poriadne preľaknutí.

II

Stručný geografický prehľad – Príchod na Severný Sachalin – Požiar – Mólo – V Slobodke – Obed u pána L. – Známosti – Gén – Kononovič – Príchod generál-gubernátora – Obed a iluminácia

Sachalin leží v Ochotskom mori a od oceánu oddeľuje takmer tisíc vierst východného pobrežia Sibíri i vstup do ústia rieky Amur. Má podlhovastý tvar pretiahnutý severo-južným smerom a podľa jedného z autorov pripomína jesetera. Jeho geografickú polohu určujú súradnice: od $45^{\circ} 54''$ po $54^{\circ} 53''$ s. z. š. a od $141^{\circ} 40''$ po $144^{\circ} 53''$ v. z. d. Severná časť Sachalinu, ktorou prechádza hranica večne zamrznutej pôdy, svojou polohou zodpovedá Riazanskej gubernii a južná Krymu. Ostrov je dlhý 900 vierst, vo svojej najširšej časti meria 125 a v najužšej 25 vierst. Jeho rozloha predstavuje približne dvojnásobok Grécka a pol druha násobok Dánska.

Predchádzajúce rozdelenie Sachalinu na severný, stredný a južný bolo z praktického hľadiska nevýhodné, preto sa v súčasnosti delí len na severný a južný. Keďže najsevernejšia tretina ostrova je vďaka svojim klimatickým a pôdnym podmienkam neobývateľná, pri sčítaní obyvateľstva sa neberie do úvahy. Stredná tretina sa označuje ako Severný Sachalin a spodná ako Južný Sachalin, no medzi nimi neexistuje prísne daná hranica. Vyhnanci žijú teraz na Severnom Sachaline v okolí riek Dujka a Tym. Dujka sa vlieva do Tatárskeho prielivu a Tym do Ochotského mora, horné toky oboch riek podľa mapy splývajú. Vyhnanci žijú aj na západnom pobreží na pomerne malom území navyše aj poniže ústia Dujky. Severný Sachalin sa ďalej administratívne člení na dva okruhy: Alexandrovskij a Tymovskij.

Po noci strávenej v de-Kastri sme sa na druhý deň, 10. júla napoludnie, vybrali naprieč Tatárskym prielivom k ústiu Dujky, kde sa nachádza Alexandrovskij post. Počasie bolo aj tentoraz pokojné a jasné, aké tu býva málokedy. Plavbu po dokonale hladkej morskej hladine nám spríjemňovalo prekrásne a originálne predstavenie, v ktorom hravé páriky veľrýb vysoko vystrekovali svoje fontány. No vnútorné rozpoloženie, priznám sa, bolo neveselé

a s blížiacim sa príchodom na Sachalin sa len zhoršovalo. Bol som nepokojný. Keď sa dôstojník, ktorý sprevádzal vojakov, dozvedel dôvod mojej návštevy Sachalinu, veľmi sa čudoval a pokúšal sa ma presvedčiť, že nemám právo priblížiť sa k pracovnému táboru ani ku kolónii, pretože nie som zamestnancom štátnej služby. Vedel som, samozrejme, že sa mýli, no napriek tomu ma jeho slová vydesili a bál som sa, že na Sachaline sa azda stretnem s rovnakým názorom.

Keď sme o deviatej hádzali kotvu, na piatich miestach na brehu akoby niekto nakládol päť obrovských vatier – to horela sachalinská tajga. Pre tmú a hustý dym nastlaný ponad more som nevidel mólo ani budovy, rozoznal som iba blikajúce svetielka strážnych postov, z ktorých dve boli červené. Hrozivý obraz obrysov hôr neľútostne zahalených do dymu, plameňov a sršiacich iskier pôsobil neskutočne. Naľavo plápolali obludné plamene, nad nimi hory, spoza hôr sa dvíhala karmínová žiara ďalekých požiarov... Zdalo sa, akoby horel celý Sachalin. Napravo ako ťažká temná masa vybiehal do mora mys Jonkier podobný krymskému Ayu-Dagu, na jeho vrchole jasne svietil maják a pod ním vo vode medzi nami a brehom stoja tri špicaté útesy Traja bratia. A všetko zahalené do dymu ako v pekle.

K nášmu parníku priplávala motorová loď ťahajúca za sebou vlečný čln. Priviezla väzňov na vykládku parníka. Bolo počuť tatarsku vravu a hádky.

„Nepúšťajte ich na loď!“ ozvalo sa z paluby. „Nepúšťajte! Oni tú loď v noci rozkradnú!“

„Tu v Alexandrovsku, to je ešte nič,“ vravel mi mechanik, keď si všimol, aký pochmúrny dojem na mňa urobil breh, „ešte len uvidíte Due! Tam je breh celkom kolmý, s tmavými roklinami a uhol'nými švami...To je pochmúrny breh! Predtým sme vozievali na *Bajkale* do Due 200 – 300 trestancov a mnohých z nich som videl pri pohľade na breh plakať.“

„Nie oni, ale sme tu trestanci,“ naštvane povedal veliteľ. „Teraz je tu ticho, ale keby ste prišli na jeseň, zažili by ste vietor, búrky, zimu, videli by ste, ako vlny zalievajú lode, no niečo strašné!“

Prenocoval som na lodi. Zavčasu ráno o piatej ma hlasno zobudili: „Rýchlo, rýchlo! Posledný čln odchádza k brehu! Vystupujeme!“ O minútku som už sedel v člne, vedľa mňa mladý úradník

s nahnevaným, zaspatým výrazom. Loď zapískala a pohli sme sa k brehu, ťahajúc za sebou dva člny s trestancami. Nevyspatí a zmorení nočnou prácou pôsobili väzni apaticky a pochmúrne. Celý čas mlčali. Ich tvár pokrývala rosa. Spomínam si na skupinu chlapov z Kaukazu s ostrými črtami v kožušinových čiapkach stiahnutých až na obočie.

„Dovoľte, aby som sa predstavil,“ prihovoril sa mi úradník. „Som občiansky²⁰ protokolárny pracovník D.“

To bol môj prvý sachalinský známy, básnik, autor usvedčujúcej básne „SachalinO“, ktorá sa začínala slovami: „Povedzže mi, doktor, veď nie nadarmo...“ Odvtedy býval často u mňa, prechádzali sme sa po Alexandrovsku i jeho susedstve, rozprával mi anekdoty a čítal nekonečné verše z vlastnej tvorby. Za dlhých zimných nocí píše liberálne bájky, no občas dá rád pocítiť, že je občiansky protokolárny pracovník na pozícii X. triedy. Keď k nemu raz z pracovných dôvodov prišla jedna žena a nazvala ho pánom D., urazil sa a nahnevane skríkol: „Ja pre teba nie som pán D., ale vaše blahorodie!“ Cestou k brehu som sa ho pýtal na život na Sachaline, čo a ako, a on si len zlovestne vzdychol a povedal: „Veď uvidíte!“

Slnko už bolo vysoko. Obraz, ktorý pôsobil včera pochmúrne a temne, sa teraz topil v jase skorého rána. Široký, neforemný Jonkier s majákom Traja bratia, vysoké strmé brehy viditeľné na desiatky míľ oboma smermi a priezračná hmla v horách spolu s dymom z požiaru dnes vďaka žiare slnka i mora pôsobili celkom prívetivo.

Prístav tu nie je a brehy sú nebezpečné, o čom nepochybne svedčí osud švédskeho parníka *Atlas*, ktorý tu stroskotal nedávno pred mojím príchodom a teraz ležal na brehu. Parníky väčšinou pristávajú míľu od brehu, málokedy plávajú bližšie. Je tu mólo, no iba pre motorové lode a člny. Niekoľko metrov dlhé drevené mólo vybieha do mora v tvare písmena T. Hrubé brvná z listnatých stromov pevne vsadené do morského dna tvoria akési debny, až dovrchu naplnené kameňmi. Pozdĺž drevených dosák pokrývajúcich mólo vedú koľajnice pre vozíky. Na širokom konci móla v tvare písmena T stojí utešený domček, miestna kancelária a vysoký čierny stožiar. Konštrukcia je pevná, no nevydrží dlho.

20 Rus. *kolležskij* – prvá časť názvu pracovného postu niektorých občianskych úradníkov v cárskom Rusku (pozn. prekl.)